

ПРАКТИЧНЕ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕТНОСТІ

Анотація. У статті розглядаються особливості організаційно-педагогічних умов проведення фахової педагогічної практики для студентів-географів старших курсів як важливого чинника їх професійної компетентності.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности организационно-педагогических условий проведения педагогической практики для студентов-географов старших курсов как важного элемента их профессиональной компетентности.

Основу процесу розвитку професійної компетентності вчителя географії в умовах педагогічної освіти становить практико-діяльнісний підхід, що передбачає поєднання теоретичного і практичного компонентів навчально-виховного процесу ВНЗ. Це здійснюється за рахунок проведення педагогічних практик, які визначаються як „форма професійного навчання у вищих і середніх педагогічних навчальних закладах, головна ланка практичної підготовки майбутніх учителів. Здійснюється в умовах максимально наближених до професійної діяльності” [2, с.456]. Варто наголосити, що саме засобом проведення педагогічних практик студент застосовує набуту у ВНЗ компетентність в ситуації реального педагогічного процесу.

Практична підготовка професійних географів різної спеціалізації здійснюється в Україні класичними університетами і педагогічними вищими навчальними закладами, які мають високий рівень викладацького складу, науково-методичного забезпечення, відповідну навчально-лабораторну базу та бази для проходження практик. Не дивлячись на це, у підготовці і

проведенні педагогічних практик залишаються не вирішеними ряд проблемних питань:

- низький рівень зв'язку вищої школи з ринком праці, що передбачає обов'язковість практики студентів у реаліях сьогодношньої школи;

- поєднання академічних і професійних традицій вищої школи як основа світових стандартів у співвідношенні теоретичного і практичного компонентів у процесі розвитку професійної компетентності;

- програми педагогічної практики мають бути спрямовані на широкопрофільну підготовку кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців з високим рівнем практичних навичок, готових до професійної творчості;

- потреба в удосконаленні державної атестації та введення до її програми елементів звітності за проходження державної практики випускниками вищих навчальних закладах України;

- створення єдиного підходу до організації і проведення педагогічної практики майбутніми вчителями географії (узгодження програм, термінів і тривалості проведення практик, вимог до змісту та форм звітності);

- на розвитку практичного компоненту професійної підготовки майбутніх учителів географії позначається відсутність різноманітних форм перевірки якості проходження студентами практики, вмінь вирішення ними проблемних ситуацій і завдань, що характерні для їх майбутньої професійної діяльності;

- сьогодношні школи неспроможні прийняти й організувати на належному рівні практичну підготовку студентів-географів, а вчителі із-за відсутності матеріальних стимулів не зацікавлені у продуктивній роботі зі студентами-практикантами;

- теоретичні знання з фахових дисциплін не завжди відповідають потребам у їх застосуванні на практиці;

– зміст, форми і методи звітності педагогічної практики не досконалі по відношенню до потреб сучасної освіти, її технологізації, інформатизації та комп'ютеризації;

– деякі студенти проходять практику у школах де вчителі географії не мають належної професійної освіти, або самі ще навчаються;

– більшість завдань під час практики передбачають спостереження, аналіз, вивчення, а не безпосереднє проведення уроків і позакласних заходів;

– лише невелика кількість студентів під час проходження практики залучається до наукової і дослідницької діяльності;

– до програм педагогічної практики студентів географів майже не включено елементів самоосвіти, самовдосконалення, розвитку особистісних якостей вчителя;

– відсутнє належне техніко-технологічне забезпечення педагогічних практик майбутніх учителів географії.

Подолання цих проблем призведе не лише до підвищення рівня вмій студентів застосовувати на практиці набутої у ВНЗ суми знань, а й до вмій проводити самостійні дослідження, самостійно приймати рішення, самовизначатися, бути конкурентоспроможним у нестандартних ситуаціях сучасного шкільного життя.

За нашими дослідженнями про необхідність проведення педагогічної практики свідчать результати анкетування, де студентам пропонувалося дати відповідь на питання: „Чи вплинула педагогічна практика на ваше особистісне ставлення до обраної професії?”. До початку експерименту лише 48% студентів дали ствердну відповідь, після експерименту – 82%.

Нами було розроблено й експериментально перевірено програму практичної підготовки майбутніх учителів географії у ВНЗ. Зокрема, під час формуючого експерименту нами була створена й впроваджена в діяльність педагогічних університетів система фахової педагогічної практики з виділенням її навчальної, виховної, діагностичної, розвиваючої і адаптаційної функцій. Фахова педагогічна практики – це вид практичної підготовки

студентів-географів старших курсів (четвертого і п'ятого), під час якої відбувається удосконалення і закріплення набутих теоретичних знань, умінь і навичок в ході безпосереднього проведення уроків з географії, позакласних і позашкільних заходів географічного змісту.

Навчальна функція педагогічної практики на старших курсах полягає в тому, що вона доповнює попередні види практик, підсилюючи фахову (географічну) компетентність студентів, здійснюється процес вироблення основних педагогічних вмінь і навичок, формується усвідомлення цінності професійної діяльності, розвивається педагогічна рефлексія, що дозволяє моделювати і здійснювати власну практичну діяльність на основі вироблення направленості на професію вчителя географії.

Виховна функція полягає в тому, що на практиці студент може реально навчитися розуміти учнів різного віку, виробити в собі терпеливість, витримку, відчуття обов'язку, зрозуміти потребу в самоосвіті і самовихованні.

Діагностична функція практики дозволяє визначити недоліки в теоретичній підготовці, рівень сформованості методичної, комунікативної й інших видів компетентності майбутнього вчителя географії.

Розвиваюча функція реалізується в становленні як особистісної так і праксиологічної компетентності студента, який навчається думати і діяти в практичних ситуаціях діяльності вчителя. Розвиток праксиологічної компетентності полягає у підвищенні на основі різноманітних рекомендацій практичного характеру навичок і прийомів трудової діяльності вчителя з точки зору встановлення їх ефективності.

Адаптаційна функція полягає в тому, що студенти звикають до ритму педагогічного процесу, до дітей, починають орієнтуватися в системі внутрішньошкільних відносин і зв'язків, реально уявляти труднощі й можливі досягнення педагогічної діяльності.

Практична підготовка студентів як неперервний процес аргументується загальноновизнаними принципами:

- особистісно орієнтований характер підготовки студента;
- неперервність, систематичність педагогічних практик, що проводяться протягом всього періоду навчання студентів за наскрізною програмою, з поступовим ускладненням завдань, змісту, форм і методів її проведення від курсу до курсу;
- зв'язок практики з вивченням теоретичних дисциплін, єдність науково-теоретичного і психолого-педагогічного обґрунтування практики і реалій навчально-виховної діяльності школи;
- творчий характер практики; залучення студентів до пошуково-дослідної діяльності, до вирішення конкретних педагогічних проблем і ситуацій, що виникають під час практики;
- змістовий зв'язок практики з елементами лабораторних завдань, практичних робіт, курсових і дипломних робіт;
- комплексний характер практики, що передбачає здійснення міжпредметних зв'язків психолого-педагогічних і географічних дисциплін, співвідношення різних видів діяльності студентів у школі;
- інтеграція ВНЗ і освітніх установ, де здійснюється практика;
- диференціація й індивідуалізація змісту і організації педагогічної практики з урахуванням специфіки природничо-географічного факультету, особливостей студентів, конкретних умов роботи університету і школи;
- інноваційний підхід та впровадження педагогічних технологій у практичну підготовку студентів.

Виділяються такі завдання неперервної практичної підготовки студента, майбутнього вчителя-географа:

- визначити направленість особистості та основні цінності майбутньої професійної діяльності;
- удосконалити психолого-педагогічні й фахові (географічні) знання в процесі їх застосування в педагогічному процесі та професійні вміння володіння сучасними технологіями педагогічної діяльності;

- розвивати індивідуальні творчі педагогічні вміння і навички (гностичні, проектувальні, організаційні, комунікативні та ін.);
- формувати професійно важливі особистісні якості, професійний такт і поведінку, справедливість, спрямованість на діяльність вчителя-географа;
- розвивати педагогічну культуру (рівень інтелектуального розвитку, рівень і всебічність організації діяльності студента-практиканта, рівень сформованості моральної і світоглядної зрілості, культуру спілкування, мови, зовнішнього вигляду тощо);
- розвивати педагогічні здібності (мовні, дидактичні, перцептивні) й створювати умови для самореалізації студента в умовах майбутньої професійної діяльності, його педагогічної самоосвіти і самовдосконалення;
- формувати у студентів творчий і дослідницький підхід до професійної діяльності;
- здійснювати діагностику професійної придатності та адаптації студентів до обраної професії;
- сприяти вивченню студентами сучасного стану середньої освіти.

Висновки формуючого експерименту дозволяють стверджувати, що професійна компетентність майбутнього вчителя географії в ході фахових педагогічних практик розвивається під час реалізації конкретно поставленої мети, що відповідає певному етапу проходження педагогічної практики:

1) IV курс – удосконалення сформованих базових педагогічних умінь студентів як основи становлення їх професійної компетентності, ускладнення її характеристик за рахунок включення аксіологічного, акмеологічного і дослідницького компонентів.

2) V курс – становлення професійної компетентності майбутнього вчителя географії. Основними видами діяльності студентів під час практики є: навчальна, виховна, організаційна, методична, дослідницька, які формуються під час декількох етапів становлення фахівця. О.А.Абдуліна і Н.Н.Загрязкіна визначають такі етапи:

- пропедевтичний етап, метою якого є психологічна адаптація студентів до діяльності учителя, усвідомлення ціннісно-орієнтаційного компонента професійної діяльності, сутності професійної самоорганізації вчителя, як найважливішої складової його педагогічного професіоналізму.

- операційний етап – етап відпрацювання конкретних умінь самоорганізації, освоєння способів вирішення проблем у вихованні учнів, залучення їх до активної роботи.

- технологічний етап передбачає відпрацювання різних технологій освіти і виховання, оволодіння методикою науково-дослідних робіт.

- етап безпосередньої практичної діяльності. Відпрацювання в педагогічних ситуаціях продуктивних дій з опорою на пізнавальну самостійність та творчість студентів.

- етап втілення творчих проєктів, метою якого є співпраця і співтворчість з учнями у вирішенні задач освіти та прогнозування нових видів діяльності [1].

Важливим складником організації практики поруч із визначенням загальної мети навчання і виховання є визначення закладів для проходження студентами практики. Зокрема це тип навчального закладу, мета, зміст, форми і методи роботи, умови і можливості для успішного проходження практики, розуміння адміністрацією і вчителями значення роботи зі студентами, наявність письмових угод про співпрацю, прогнозовані результати практики. Для проходження студентами педагогічної практики профільюючими кафедрами було укладено двосторонні угоди про співпрацю на рівні адміністрацій для забезпечення ефективного зворотного зв'язку, коли вчителі-предметники паралельно з методистами вищого навчального закладу спостерігають за практикантами в реальних умовах школи і визначають упушення в програмах практичної підготовки майбутніх учителів. Організаційно-педагогічними умовами співпраці між ВНЗ та школами з питань практичної підготовки студентів є, перш за все, чітке дотримання умов угод, графіку проведення практик відповідно до навчального плану, їх

тривалості; змісту, завдань та форм контролю, визначення ролі вчителів, які працюють із студентами; забезпечення необхідних умов в школах для роботи із студентами.

Завданням формувального експерименту була розробка навчально-методичної документації для проходження неперервної педагогічної практики студентами-географами (завдання, зміст, форми звітності і критерії оцінювання виконаної роботи). Програма кожного виду практики охоплює такі розділи:

- мету і завдання практики;
- вміння та навички, які отримують студенти в процесі проходження педагогічної практики;
- права і обов'язки студентів-практикантів;
- права, обов'язки, зміст, методи і форми роботи керівника практики, адміністрації школи;
- критерії оцінки роботи студентів за період практики.

Нами було розроблено й апробовано у ході формуючого експерименту програму і технологію проведення практики для студентів четвертого і п'ятого курсу, мета якої – підготовка студентів до виконання функцій вчителя та класного керівника, поглиблення теоретичних знань в ході практичного проведення уроків і позакласних заходів з оптимальним вибором методів, прийомів, засобів й інтерактивних технологій проведення.

У ході формуючого експерименту задля надання можливості врахування побажань студентів щодо визначення місця проходження практики, вибору конкретних завдань і шляхів їх вирішення нами було створено систему їх практичної підготовки з обов'язковим урахуванням та дотриманням термінів, принципів організації, звітності за індивідуальним плануванням практики для кожного студента, що суттєво підвищує ефективність його практичної підготовки до майбутньої професійної діяльності. Переддипломна кваліфікаційна практика студентів-географів проходить найчастіше у закладах майбутнього працевлаштування з

програмою, що відповідає майбутній спеціалізації. Управління практикою здійснюють керівник практики і вчитель (найчастіше географії).

Постійна взаємодія між практикантом, керівником і вчителем упродовж всього періоду практики здійснювалася під час особистих зустрічей, бесід, навчальних занять, виробничих нарад, консультацій, вирішення педагогічних ситуацій. Отже, необхідною умовою успішного проходження практики є рівень теоретико-практичної підготовки учнів, підготовки і професійної компетентності керівника практики та готовності колективу вчителів до прийому студентів.

За складеними угодами кафедри географії та екології УДПУ вчителі, що керують практиками студентів беруть участь у засіданні кафедри, у роботі ради факультету, наукових і науково-практичних конференцій, факультетських і університетських заходах, написанні наукових праць та здійсненні наукових досліджень спільно з викладачами. Така співпраця дозволяє застосовувати механізми контролю та оцінки їх компетентності й ефективності роботи зі студентами.

На початку і в ході практики для студентів проводяться настановча і підсумкова конференції і консультації. По завершенню практики керівник і вчитель оцінюють її результати (вчитель підписує характеристику). Крім захисту педагогічної практики завершальним етапом цілісного процесу підготовки майбутніх вчителів географії є захист ними дипломної роботи чи складання кваліфікаційних екзаменів.

Отже, здійснення неперервної практичної підготовки майбутніх вчителів географії у ВНЗ можливе за таких організаційно-педагогічних умов:

- постійної співпраці між ВНЗ і ЗОШ як базами проходження практики;
- наявності навчально-дослідницького елемента в завданнях і змісті практичної підготовки;
- підготовка вчителів до практичної взаємодії з студентами;

- неперервність, різноманітність і поступове ускладнення змісту і форм практичного компоненту професійної підготовки протягом усього періоду навчання студентів;
- контроль, аналіз й об'єктивне оцінювання результатів практики.

Література

1. Абдуллина О.А., Загрязкина Н.Н. Педагогическая практика студентов: Учебн. пособие для студ. пед. Ин-тов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1989. – 175с.
2. Рапацевич Е.С. Педагогіка: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С.Рапацевич – Мн.: «Соврем. слово», 2005. – 720с.